

ETNIK GURUHLAR PSIXOLOGIYASI

Rózimboyeva Dirlabo Pólat qizi

Ismaylova Dildoraxon Rustamovna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrası Amaliy psixologiya yónalishi 2-kurs talabasi.

Mambetiyarova Venera Reyimbaevna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti Pedagogika va Psixologiya kafedrası óqtuvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14231551>

Annotatsiya. *Ushbu maqolada etnik guruhlar vakillari o'rtasidagi psixologik farqlarni va ularning jamiyat darajasidagi madaniy, ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik o'zgaruvchilar bilan aloqalarini o'rganadi. Zamonaviy sharoitda etnopsixologiyada etnik nizolarning psixologik sabablarini o'rganish, ularni hal etishning samarali yo'llarini izlash haqida sóz yuritiladi.*

Kalit sózlar: *Etnik guruh, milliy nizo, qadriyatlar an'analar, steryotib.*

Etnopsixologiya - bu shaxs yoki odamlar guruhining etnik yoki madaniy o'ziga xoslik bilan bog'liq bo'lgan va ongli va ongsiz darajada namoyon bo'lgan psixologik xususiyatlarini o'rganadigan fan. Etnik guruh - bu umumiy, madaniy an'analar óxshash va takrorlanadigan urf-odatlar va udumlar, milliy qadriyatlar asnosida birlashgan insonlar guruhidir.

Etnopsixologiyaning tadqiqot ob'ekti psixikaning etnik xususiyatlari hisoblanadi. Kishilar, milliy xarakter, milliy o'zlikni anglashning shakllanish qonuniyatlari va funksiyalari, etnik stereotiplar va boshqalar muhim mavzulardir. Birgalikda va deyarli bir xil hayot tarziga ega insonlar guruhning qadriyatlari va an'analari mushtarakligi nuqatyi nazardan birlashishi etnik guruhni tashkil qiladi.

Shu bilan birga, psixologik nuqtai nazardan, ob'ektiv bo'lmagan etnik guruhning ijtimoiy guruh sifatidagi parametrlari va a'zolarining sub'ektiv idroki etnik guruhning o'zlari ma'lum bir jamoaning a'zolari sifatida, tashqi dunyo bilan mos keladigan aloqalar va munosabatlar tizimida. Shunday qilib, psixolog nuqtai nazaridan etnosni etnik farqlovchi sifatida qabul qilinadigan har qanday belgilar (belgilar) asosida o'zini uning a'zosi deb tan oladigan barqaror odamlar guruhi deb ta'riflash mumkin. Kimningdir etnik guruhi boshqalardan farq qiladi) va etnik integratsiya (bir etnik guruhga mansubligi asosida belgilanadigan belgilar). Etnik guruh atamasi odatda katta ijtimoiy guruh tarkibida kichikroq guruh tarkibiga ishlatiladi. Lekin ayrim olimlar etnik guruh deganda aynan mamlakatdagi eng katta etnik guruhni nazarda tutishadi.

Hozirgi globollashuv jarayonlari keskin tus olgan bir paytda , ommaviy axborot vositalari , internet tarmoqlari orqali shaxsning keng axborot oqimiga qòshilishi imkoniyati kengaygan bir sharoitda uning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash ,chiniqtirish ,axborotlarga nisbatan tanlovchan munosabatini tarbiyalash óta muhim murakkab masala , uni samarali yechish ham turli millat va elat vakillari, omma va alohida olingan shaxs psixologiyasini bilishni , jamiyat va shaxs ózaro munosabatlaridagi nozik jihatlarni òrganishni talab qiladi.

Shu bilan birga, tibbiy nuqtai nazardan, ob'ektiv bo'lmagan etnik guruhning ijtimoiy guruhlardagi parametrlari va a'zolarining sub'ektiv idroki etnik guruhlarining o'zlari ma'lum jamoaning a'zolari sifatida, aloqa dunyo bilan mos keladigan aloqalar va aloqa tizimlaridadir.

Etnapsixologik xusuiyatlarining ayrim belgilari kishilar birligining hamma tarixiy davrlariga, ya'ni xalq, qabila, elatlarga xosdir. Etno-differentsiatsiyalovchi va etno-integratsiya qiluvchi xususiyatlar bo'lishi mumkin turli xil xususiyatlar: til, qadriyatlar va me'yorlar, tarixiy xotira, din, vatan haqidagi g'oyalar, umumiy ajdodlar afsonasi, milliy xarakter, xalq va professional san'atdir. Psixologni etnik kelib chiqishi, birinchi navbatda, har bir inson uchun muhim bo'lgan funktsiyalarni muvaffaqiyatli bajarishga qodir bo'lgan psixologik hamjamiyat sifatida qiziqtiradi. Har bir xalqning tarixi óziga xos kechadi .

Aynan xalq tarixini va uning psixologik xusuiyatlarini bir-biriga solishtirsak biz etnopsixologik xususiyatlar xalq tarixini chuqur aks ettirishini kóramiz. Psixolog nuqtaiy nazaridan etnik jamoa uchun muhim bo'lgan bu qobilyat zamonaviylikning etnik porodoksi deb tushiniladi.

Boshqa tariflar etnik guruh yoki etnik jamoa tushintirmaydi. Zamonaviylikning etnik porodoksi xalqlarning o'zligini saqlab qolish,kundalik hayotning o'ziga xosligini takidlash istagi bilan tavsiflangan jarayonlarni ifodalaydi. S.I.Korolevning yozishicha “Millat ruhiyatida shakillangan etnopsixologik xususiyatlar ma'lum darajada ayni shu millat vakillarini muhofaza qiluvchi mexanizm ro'lini o'ynaydi. U xuddi g'alvirdek yot narsalarni ajratib, uni yo qabul qiladi yoki shu xalqda mavjud bo'lgan normalar asosida qayta ishlab beradi yoxud uni inkor etadi.

Atrofdagi voqealikni, hodisalarni o'ziga xos ravishda idrok qilish, tasavvur va fikr qilish va ularni tab va tuyg'ular, urf - odatlar va an'analar, xarakter tarzida namoyon bo'lishi etnopsixologiyaning qaytarilmas betakror xususiyatlari hisoblanadi Har bir xalqning tarixi va taqdiri o'ziga xos kechadi. Aynan xalq tarixini va uning psixologik xususiyatlar xalq tarixini chuqur aks ettirishni ko'ramiz. Yuqorida aytganimizdek etnopsixalogiya va etnik guruh shakillanishida tabbiy muhim ta'sir ko'rsatadi. Yu.V.Bromlry, ijtimoiy -iqtisodiy, geografik va boshqa shart-sharoitlarning ta'siri natijasida mehnatsevarlik kabi xususiyatlar hamma etnik guruhlarda ham bir xil bo'lavermaydi.

Tabiiy muhitning o'ziga xosligiga ko'ra, kishilar yashashi uchun zarur bo'lgan narsalarga erishishda uchraydigan qiyinchiliklarni turlicha yengib o'tadilar. Albatta etnik guruhlardan tashqari boshqa barqaror katta guruhlar ham mavjud. Bunday guruhlar orasida partiyalar, diniy tashkilotlar va boshqalar. Ko'p odamlar ulardan biriga butunlay sho'ng'ib ketishadi, lekin ularda psixologik barqarorlikka intilish har doim ham mumkin emas. Bunday guruhlarining tarkibi doimiy ravishda yangilanadi, ularning mavjud bo'lish muddati vaqti bilan cheklangan va shaxsning o'z guruhidan chiqarilishi mumkin. Ayni davrga kelib hamdo'stlik mamlakatlari hududida har bir sobiq respublikalarlar alohida, mustaqil davlat maqomini olgan, lekin boshqa tomondan qaraganda, hamdo'stlik mamlakatlari ittifoqi sharoitida millatlar o'rtasida muttasil aloqalar mavjudligidan kelib chiqib, milliy psixologiya masalalari kun tartibida avvalgidan ham muhim masala sifatida qo'yilmoqda. Shuning uchun ham katta guruhlar ichida etnik, milliy guruhlariga ko'proq e'tibor berishni lozim topdik. Bunday e'tiborning yana bir boisi, O'zbekistonda bu sohada nisbatan tadqiqotlarning ko'proq o'tkazilganligi, lekin ular ko'p hollarda milliy psixologiya darajasiga olib chiqilmaganligidandir. Etnik hamjamiyat bu barcha kamchiliklardan mahrum. Bu avlodlararo guruh, u vaqt o'tishi bilan barqaror, u tarkibi barqarorligi bilan tavsiflanmaydi va har bir inson barqaror etnik maqomiga ega. Takroriy kontaktlar yangillanadi, etnik o'ziga xoslik faqat taqqoslash orqali eng ko'p bo'lishi mumkin. Xalq hayotida bo'lib o'tgan muhim tarixiy voqealar so'zsiz uning psixologik qiyofasida o'chmas iz qoldirdi. Tabiatdagi ayni bir voqealikdagi xususiyatlarni boshqa sharoitda yashayotgan etnik guruh vakillariga qaraganda chuqurroq idrok qilishka o'rganib qoladilar. Chunki tashqi muhit bizning sezgi a'zalarimizga behisob axborotlar, ya'ni xilma - xil tassurotlar yuborib turadi. Natijada evolyutsion taraqqiyot davomida, tanamizda shu tashqi muhit bilan adekvat, ya'ni unga muttanoosib munosabatlarni ta'min etuvchi neyrofizyologik mexanizim shakllanadi. U kishilarning sezgi va idroklarda namoyon bo'ladi.

Shuning uchun u yoki bu xalqqa xos steryotip xatti - harakatlarni, idrok xususiyatlarni tashqi muhitga moslashuvining oliy ko'rinishi hisoblanadi. Turli ijtimoiy tizim va iqtisodiy yutuqlar taraqqiyoti bilan bog'liq bo'lgan amaliy faoliyat shakllari turli ruhiy jarayonlar tizmining shakllanishini belgilab beradi. Shuning uchun ham turli tarixiy davrlarda, turlicha ijtimoiy tuzimda yashayotgan xalqlar bir - biridan faqat ongning mazmuni bilangina farqlanib qolmasdan, balki faoliyat shaklining tuzilishi, mamuni jihatidan ham farqlanadigan. Bilamizki tarixda kichik bir etnik guruhning o'z ma'naviy boyligi bilan katta - katta insoniy birliklarni o'ziga singdirib yuborganini isbotlovchi dalillar ham ko'p uchraydi. Ba'zan ma'lum bir etnik guruhga mansub ma'naviy qadryatlarning bir butun xalqlar qadryatlariga aylanganligini ko'rish mumkin. Etnik guruhlarda etnik jarayonlar ham mavjud.

Shunday qilib etnik guruhlar psixologiyasi turli etnik guruhlarining xulq - atvorini, hissiy holatini, ijtimoiy o'zaro aloqalarini o'rganuvchi psixologiya bo'limi. U asosan guruh dinamikasi, etnik va madaniy farqlar hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda etnik guruh o'z xalqidan ajralib chiqqan guruh va boshqa xalqlar tarkibiga kirib, uzoq muddat yashab, shu xalqning tili, xo'jalik faoliyati, urf - odatlari, turmush tarzini o'rganib unga batamom singib, o'zlarini shu xalq etnik nomi bilan ataydigan bo'lishadi. Etnik guruhlarining psixologiyasi odamlarning etnik guruhlar o'rtasidagi munosabatlarni va guruh ichidagi psixologik jarayonlarni tahlil qiladi. Etnik inson uchun ishonchli qo'llab - quvvatlash guruhi . Millatlararo munosabatlarning kuchayishi to'g'ridan - to'g'ri aloqalar (mehnat migratsiyasi, millionlab emigrantlar va qochqinlar harakat tuzim) va zamonaviy ommaviy aloqa vositalaridir.

REFERENCES

1. Андреева Г.М Социальная психология Узбеник ядл высших учебных заведений Г М Андреева -5 е изд, испр . и доп - М Аспект преес 2003 - 364с
2. Лопухова О.Г. “Психология этнического самосознания и межкультурного Поршнева Б. Ф., “Социальная психология и история”.
3. Шпет Г. Г., Введение в этническую психологию
4. Шелепов «Советская этнография»V.M. Karimova
5. Karimova V.M. Etnopsixologiya T.2012
6. Маматов М.М. “Этнопсихология” Т., 2